

Andrii Feloniuk

National Academy of Sciences of Ukraine, Ukraine

ORCID: 0000-0001-5197-1462

**Науковому товариству імені Шевченка –
145 років**

2018 року найдавнішій науковій громадській інституції України виповнилося 145 років. Відзначення такої дати стало доброю нагодою підсумувати здобутки НТШ на теперішньому етапі розвитку. Ювілейні святкування відбулися 11–13 жовтня і 7 листопада 2018 р. у формі чотирьох тематичних «круглих столів», пленарного засідання й урочистої академії, котрі зібрали численну когорту членів Товариства з України та закордону.

Розпочалися заходи 11 жовтня в експозиційній залі «Українське мистецтво XIX ст.» Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького «круглим столом» *Мистецькі колекції НТШ у музеях Львова*, який відкрив голова НТШ в Україні Роман Кушнір. Модерував засідання керівник Комісії образотворчого та декоративного мистецтва Роман Яців. Він розповів про місце збірок Товариства в українській мистецькій культурі XX ст., наголосивши на їхній недооціненості. Олеся Семчишин-Гузнер представила власний досвід вивчення колекції пам'яток образотворчого мистецтва Музею НТШ у процесі організації виставки, що діяла в грудні 2014 – січні 2015 рр. (*Збережене і втрачене: збірка Музею НТШ (1893–1939)*). Р. Кушнір висловив пропозицію видати друком каталог цієї виставки. Андріана Надопта розповіла про колекцію народного одягу, яку в міжвоєнний період зібрала сестра-василіянка Северина (Парилле) і наприкінці 1939 р. передала в Музей НТШ як депозит (тепер зберігається в Музеї етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України). Про унікальну збірку фотографій з Музею НТШ, котра щойно тепер описується у відділі мистецтв Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаника, поінформувала присутніх Лариса Купчинська. Мовилося, зокрема, про фотопортрети визначних діячів української науки та культури кінця XIX – першої половини XX ст., групі фото аматорських театрів Галичини, громадських товариств,

низку світлин УСС тощо. Данута Посацька згадала події, пов'язані з підготовкою *Каталогу втрачених експонатів Національного музею у Львові* (1996). Почесний голова НТШ Словаччини Микола Мушинка коротко виклав результати власних студій історії Музею визвольної боротьби України у Празі до 1948 р., простеживши долю його збірок. Видавничі досягнення Інституту колекціонерства українських мистецьких пам'яток при НТШ від часу його заснування в 2003 р. стали темою виступу Ігоря Завалія (на сьогодні видано бл. 40 альбомів пам'яток із приватних збірок, у т. ч. 13 випусків із серії *Українське народне мистецтво*). У кінці засідання Р. Яців підсумував обговорення проблеми, сформулювавши кілька пріоритетних завдань для подальшого дослідження мистецьких збірок НТШ, підкресливши необхідність координації зусиль між установами, в яких ці колекції тепер зберігаються, та дослідниками, які їх вивчають. Мета таких заходів – систематизація як збережених, так і втрачених пам'яток, написання узагальнювальних праць з історії Музею НТШ та видання альбомів його експонатів. Першим кроком на цьому шляху має стати створення міжінституційного організаційного комітету у складі НТШ, Національного музею у Львові ім. Андрея Шептицького, Львівської національної наукової бібліотеки ім. В. Стефаника, Інституту народознавства НАН України.

На «круглому столі» *Архівні збірки в Україні й за кордоном*, котрий зібрав усіх зацікавлених уже наступного дня, 12 жовтня (конференц-зала НТШ), було охарактеризовано сучасний стан збереження і наукового вивчення архівів Товариства. Увагу акцентовано на потребі цифрового копіювання цих матеріалів для забезпечення доступу до них якнайширшого кола дослідників. Успішність реалізації такого проекту залежить від узгодженої співпраці і окремих осередків НТШ, і різних інших установ та осіб, які причетні до цієї справи (А. Гречило, Р. Кушнір). Доповідачі висвітлили історію формування і розпорощення рукописних колекцій НТШ у першій половині ХХ ст. (Г. Сварник, А. Фелонюк), повідомили про місцезнаходження, умови зберігання та науково-дослідницький потенціал збірок Володимира Дорошенка у Празі (Г. Сварник), Вадима і Данила Щербаківських у Празі та Києві (О. Франко), Аркадія Жуковського та Софії Янів у Парижі (М. Железняк), архіву Музею визвольної боротьби України у Празі (М. Мушинка). Йшлося також про важливість формування й описування сучасного архіву НТШ в Україні та, відповідно, пошук матеріальних засобів

для виконання цього завдання (Р. Кушнір, Н. Халак), проведення конференції (в рамках Історично-філософської секції НТШ), присвяченої проблемі збереження архівної спадщини Товариства, зокрема її зосередження в державних архівах України (А. Гречило, А. Фелонюк). Учасники засідання обговорили ситуацію, що склалася із правом власності на будинок НТШ Європи у Сарселі (Франція), де розташовані бібліотека й архів вказаної інституції (див. комунікат НТШ Європи з цього приводу: <http://ntshevchenko.eu/komunikat-201807>). Серед іншого, було підтримано законну вимогу Управи НТШ Європи про передачу цієї будівлі у власність Товариства.

Після обіду в актовій залі Львівського національного університету ім. Івана Франка відбулося *пленарне засідання*, на якому присутні заслухали чотири доповіді. Михайло Глушко зосередився на творчому доробку одного з подвижників НТШ кінця ХІХ – перших десятиліть ХХ ст. Володимира Гнатюка, видатного етнографа та фольклориста, засновника сучасного українознавства. Про тематичне розмаїття періодичних, серійних та позасерійних видань Товариства за останні 125 років мовилося у виступі автора цих рядків. Зокрема, було проаналізовано статистичні показники науково-видавничої діяльності Товариства у чотирьох хронологічних періодах, названо найбільш знакових редакторів, розкрито особливості й значення наукових видань НТШ для становлення національної науки в її термінологічному, змістовому та методологічному вимірах. Василь Шендеровський репрезентував широку палітру природодослідників – членів НТШ, оцінивши їхній внесок у світову науку. Останню на цьому пленарному засіданні доповідь мав почесний голова НТШ у Словаччині Микола Мушинка. Вчений зупинився на взаєминах із НТШ у Сарселі (співпраці з Володимиром Кубійовичем, Аркадієм Жуковським тощо), згадував про несприятливі умови наукової роботи в комуністичній Чехословаччині (заборону друкуватися, звільнення з університету), а далі присвятив увагу становленню та здобуткам Товариства у Словаччині від початку 1990-х рр. Насамкінець Лідія Бойчишин представила проект *Видатні українські вчені – члени НТШ*, створений за підтримки Наукового товариства ім. Шевченка в Україні та Львівської обласної державної адміністрації. Інформаційні стенди і брошуру, в яких містяться короткі відомості про досягнення дванадцятьох непересічних дослідників у різних царинах наукового знання із середовища НТШ, заплановано поширювати по освітніх закладах Львівщини.

Останній день урочистостей – 13 жовтня – почався у соборі св. Юра Службою Божою за здоров'я членів Наукового товариства ім. Шевченка. Згодом у дзеркальній залі Львівського національного університету ім. Івана Франка відбувся третій з черги тематичний «круглий стіл». Його тема – *Наука в Україні: сьогодення і майбутнє* – зібрала багатьох небайдужих науковців. Модератори заходу Роман Кушнір, Анатолій Білоус, Ігор Мриглод, Роман Гладисhevський та інші промовці окреслили своє бачення сучасного стану, досягнень та проблем української науки. Неодноразово в їхніх виступах лунали думки про відсутність візії та стратегії розвитку пріоритетних напрямків цієї галузі інтелектуальної діяльності, як і про нерозуміння її потреб з боку керівництва держави, а відтак недофінансування, що призводить до скорочення наукового потенціалу (передовсім через виїзд молодих учених за кордон), втрати престижності у суспільстві (хоча саме фундаментальні наукові дослідження є запорукою успішних інновацій в економіці, оборонному секторі і т. д.). Незважаючи на прийнятий Закон України «Про наукову та науково-технічну діяльність» та створення Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, Національного фонду досліджень України, реформування наукової сфери здійснюється не цілком продумано, без урахування її специфіки. Учасники «круглого столу» наголошували на кризових явищах у науці, що виявляються у застарілій експериментальній базі науково-дослідних інститутів, псевдонауковості окремих напрацювань у гуманітаристиці, диспропорції в підготовці й атестації кадрів у природничих, точних та гуманітарних ділянках. З іншого боку, відзначалися й існуючі сьогодні очевидні переваги: широкопрофільність спеціалістів, їхня ерудиція, що дає змогу легко перекваліфікуватися, тощо. Жваве обговорення проблематики спонукало присутніх дійти висновку про необхідність формування візії та визначення пріоритетів розвитку науки, запровадження різних механізмів фінансування та оцінювання досліджень, популяризацію наукових здобутків у суспільстві.

Кульмінацією ювілейних святкувань стала *урочиста академія*, яка пройшла в актовій залі Львівського національного університету за участю численних членів НТШ та гостей. Коротку вступну промову виголосив голова НТШ в Україні Роман Кушнір, потім, під звуки Державного гімну України, засідання було офіційно відкрито. Першим до наукової громади звернувся голова Львівської облдержадміністрації Олег Синютка, зачитавши вітальне слово від Президента України

Петра Порошенка. Вітання також надійшли від голови Верховної Ради України Андрія Парубія та мера міста Львова Андрія Садового (він, зокрема, повідомив про те, що у міському бюджеті 2019 р. буде передбачено 400 тис. грн на підтримку НТШ). Далі Товариство поздоровляли: від Президії НАН України – Ігор Мриглод, від Львівської обласної ради – Лідія Бойчишин, від Департаменту освіти і науки Львівської облдержадміністрації – Любомира Мандзій, від Західного наукового центру НАН і МОН України – Олег Зинюк. Багатьом активним членам Товариства вручено почесні грамоти та відзнаки цих установ. Генеральний секретар Світової Ради НТШ Анатолій Карась зачитав вітальні адреси від Президента Світової Ради НТШ Леоніда Рудницького, голів НТШ Америки Галини Гринь та НТШ Канади Дарії Даревич. Особисто привітали всіх присутніх голова НТШ у Західній Європі Стефан Дуніковський, голова НТШ у Словаччині Владислав Грешлик та керівник Тернопільського осередку НТШ в Україні Михайло Андрейчин. Після цієї урочистої частини Р. Кушнір виступив з доповіддю *Наукове товариство імені Шевченка: історія, сьогодні, майбутнє*, яка супроводжувалася візуальною презентацією. У ній голова НТШ вказав на найбільші наукові, видавничі та організаційні досягнення Товариства за 145 років діяльності, охарактеризувавши внесок його подвижників у розвиток української науки. Завершенням заходу стала поетично-музична композиція «Іван Франко: щоденник невимовного болю» (виконавці – народний артист України Богдан Козак, актори Першого українського театру Леся Шкап'як та Олена Крилова).

Увечері, безпосередньо після урочистої академії, у Будинку вчених Президія Наукового товариства ім. Шевченка влаштувала прийом на честь учасників та гостей ювілейних святкувань, де в атмосфері невимовного спілкування лунали численні привітання та побажання Товариству подальших звершень на ниві національної науки.

7 листопада 2018 р. відбувся четвертий, завершальний круглий стіл у рамках святкування 145-річчя НТШ. Його тема *Українська мова сьогодні: виклики, шанси* збрала у Дзеркальній залі ЛНУ ім. Івана Франка небайдужих до ситуації з державною мовою в Україні. Захід розпочав вступним словом голова Товариства Р. Кушнір, представивши модераторів Павла Гриценка, Миколу Жулинського, Олександру Сербенську та Зоряну Купчинську. Вони висловили власне бачення мовного питання в сьогоднішній день. Тема круглого столу викликала жваве обговорення, до якого долучилися Андрій Содомора, Василь Лизанчук,

Роман Пляцко, Марія Білоус, Роман Мацюк, Ольга Збожна, Роман Гладішевський, Богдан Якимович та ін.

Головним чином акцентувалася увага на українській мові як носії культури, її незахищеності у правовому аспекті, витісненні з масмедіа, освіти, науки, управління, інших сфер суспільства, а також на домінуванні мови однієї з національних меншин у межах всієї країни і в окремих регіонах, що становить загрозу також національній безпеці та територіальній цілісності України. Таке загрозливе становище державної мови є наслідком прихованої боротьби проти неї в органах влади, інформаційної експансії Росії проти України, глобалізації, недооцінки важливості ролі мови у житті суспільства тощо. Іншою проблемою залишається занепад мовної культури, адже стан мови віддзеркалює стан суспільства.

Для покращення ситуації потрібна цілеспрямована державна політика, вироблення дієвих механізмів розширення сфери вживання української мови, затвердження нового проекту правопису, тобто реалізація вимоги 10 статті Конституції. Першорядним завданням у цьому напрямку є прийняття нового закону про українську мову як державну, адже після визнання Конституційним Судом України Закону України «Про засади державної мовної політики» неконституційним і таким, що втратив свою чинність, виникла певна правова невизначеність у питанні застосування державної мови і мовної політики загалом.